

Adam Przepiórkowski

Wydział Filozofii, Uniwersytet Warszawski

Instytut Podstaw Informatyki PAN

Faculty of Linguistics, Philology and Phonetics, University of Oxford

adamp@ipipan.waw.pl

 <https://orcid.org/0000-0002-4398-2636>

Julia Pater

Kolegium Międzydziedzinowych Indywidualnych Studiów Humanistycznych

i Społecznych, Uniwersytet Warszawski

jh.pater@student.uw.edu.pl

 <https://orcid.org/0000-0002-4812-2838>

Maciej Pastwa

Wydział Psychologii, Uniwersytet Warszawski

maciej.pastwa@psych.uw.edu.pl

 <https://orcid.org/0000-0002-7720-2175>

O dystrybucji synonimicznych przyimków i operatorów adnumeratywnych*

Słowa kluczowe: przyimki, operatory adnumeratywne, przypadek gramatyczny, dystrybucja, badania ankietowe

doi: <http://dx.doi.org/10.31286/JP.101.1.1>

1. Wstęp

Wśród nieodmiennych wyrazów funkcyjnych powszechnie wyróżnia się klasę gramatyczną przyimków oraz – mniej powszechnie – klasę operatorów adnumeratywnych (Grochowski 1997: 27–31). Elementami tych klas mogą być leksemy o tych samych wykładnikach tekstowych. Na przykład słowo *z* (i jego wariant *ze*) może być wykładnikiem tekstowym przyimka (P) łączącego się z dopełniaczem i mogącego sygnalizować relację ablatywną (np. *Wrócił z warzywniaka*), przyimka łączącego się z narzędnikiem i mogącego sygnalizować relację komitatywną (np. *Poszedł tam z synem*) oraz – niewpływającego na

* Głównym autorem koncepcji badań i treści artykułu jest Adam Przepiórkowski. Ankiety opracowała, w konsultacji z pozostałymi autorami, Julia Pater. Badania korpusowe przeprowadzili Julia Pater i Adam Przepiórkowski. Za aspekty statystyczne odpowiedzialny był Maciej Pastwa. Konsultacją służyli nam również Katarzyna Kuś i Bartosz Maćkiewicz, którym za to bardzo dziękujemy. Za uwagi do wcześniejszych wersji artykułu jesteśmy także wdzięczni Agnieszce Patejuk oraz dwóm anonimowym recenzentom. Za wszelkie błędy i niejasności w artykule odpowiadają jedynie autorzy.

wartość przypadku – operatora adnumeratywnego (OA; w skrócie: operatora) wyrażającego aproksymację (np. *Kupił z dziesięć jabłek*).

Znaczenie przyimków o kształcie *z/ze* różni się od znaczenia operatora o tym kształcie. Istnieją jednak przyimki i operatory adnumeratywne, które są nie tylko równokształtne, ale też równoznaczne. Znanym i niekontrowersyjnym przykładem jest słowo *około* (Grochowski 1997: 73–74, Grochowski 1998). Użycie przyimkowe – z dopełniaczem grupy liczebnikowej wymaganym przez przyimek *około* – ilustruje przykład (1), użycie adnumeratywne – z grupą liczebnikową w bierniku właściwym dla pozycji dopełnienia bliższego czasownika *PRZYGOTOWAĆ* – ilustruje przykład (2)¹.

(1) Przygotowaliśmy około dwustu paczek. (NKJP)

(2) Przygotowano około pięćdziesiąt wniosków do sądu o ukaranie właścicieli posesji. (NKJP)

Niewiele dotychczas uwagi poświęcono dystrybucji takich synonimicznych wyrazów z klas P i OA². Przykłady (1)–(2) pokazują, że mogą się one znaleźć na pozycjach biernikowych, ale nie jest jasne, czy są one na takich pozycjach tak samo akceptowalne oraz na jakich innych pozycjach przypadkowych mogą wystąpić. Na przykład o ile przyimek *około* wydaje się występować także na zwykle mianownikowej pozycji podmiotu, jak w (3), o tyle nie jest chyba dopuszczalny na pozycji celownikowej, zob. (4)

(3) Poważniej ucierpiało około pięćdziesięciu osób. (NKJP)

(4) *Pomogliśmy około pięćdziesięciu osób.

Także dystrybucja operatora *około* nie została dobrze zbadana. Na przykład Maciej Grochowski (1997: 73–74) opisuje ją jako właściwą w zasadzie dowolnym pozycjom poprzyimkowym, natomiast w innych wypadkach operator ten miałby występować tylko na pozycjach celownikowych i narzędnikowych, jak w przykładach (5)–(6).

(5) W ciągu roku pomagamy około stu osobom...

(6) Jest ilustrowana około pięćdziesięcioma fotografiami.

Łatwo jednak znaleźć także przykłady wystąpień na zwykle biernikowych pozycjach dopełnienia bliższego (np. (2)) i zwykle mianownikowych pozycjach podmiotu (np. (7)).

(7) Od Eagle Point dzieliło go około dwieście pięćdziesiąt mil. (NKJP)

Nie jest też jasne, jakie słowa – oprócz *około* – są wykładnikami synonimicznych leksemów z klas P i OA. Obok dystrybutywnego przyimka (lub przyimków) po istnieje być może także dystrybutywny operator *po*, przynajmniej o ile uznać za akceptowalne następujące przykłady z klasycznego artykułu Anny Łojasiewicz (1979: 154):

(8) W pokojach będą po dwa fotele.

(9) Na ławkach leżały po trzy arkusze papieru.

¹ Etykietą 'NKJP' oznaczone są przykłady pochodzące z Narodowego Korpusu Języka Polskiego (<http://nkjp.pl/>; Przepiórkowski i in. 2012).

² Mówiąc skrótowo o dystrybucji tych wyrazów funkcyjnych, mamy na myśli dystrybucję odpowiednio grup przyimkowych ukonstytuowanych przez dany przyimek oraz grup liczebnikowych i nominalnych z inicjalnym operatorem adnumeratywnym.

W przykładach tych po słowie *po* występuje grupa liczebnikowa w mianowniku (co widać na podstawie uzgodnienia z czasownikiem), zamiast oczekiwanego po przyimku *po* biernika (w tym wypadku czasownik wystąpiłby w formie domyślnej 3os. l.p. r.n.). Za akceptowalne uznaje takie przykłady – i przyjmuje istnienie OA o kształcie *po* – Adam Przepiórkowski (2010, 2013), a za „raczej nieakceptowalne” – Magdalena Derwojedowa (2011: 144–145). Takie adnumeratywne użycia słowa *po* na pozycji podmiotu można jednak łatwo znaleźć w korpusach – są one typowe dla tekstów prasowych, np.:

(10) Po trzy zespoły startowały w grupie wiekowej 12-15 lat.

(NKJP; Gazeta Poznańska)

(11) Prezydent proponuje, aby Radę Federacji tworzyli po dwaj przedstawiciele każdego regionu...

(NKJP; Dziennik Polski)

(12) Po dwie nagrody przypadły filmowi na festiwalach: w Koszalinie... i we Wrześni...

(NKJP; Gazeta Poznańska)

Podobnie niewątpliwie adnumeratywne – choć mniej akceptowalne – są następujące przykłady korpusowe z *po* na pozycji celownika:

(13) Ryszard Grobelny, prezydent Poznania wręczył nagrody pieniężne 45 dyrektorom, w tym: po dwóch ze szkół i ośrodków specjalnych, po sześciu z przedszkoli, gimnazjów i liceów.

(NKJP; Głos Wielkopolski)

(14) Sześciu domniemanym gangsterom grozi więc 15 lat więzienia, czterem - 12 lat, po jednym - 10, 8, 6 i 4 lata i po dwóch - 7 i 5 lat.

(NKJP; Dziennik Polski)

W wypadku obu słów funkcyjnych – *około* i *po* – zagadkowa jest możliwość użycia ich przyimkowych inkarnacji na pozycjach wydawałoby się wyłącznie nominalnych, na przykład na pozycji podmiotu czasownika UCIERPIEĆ (jak w (3)), czy na pozycji dopełnienia bliższego czasownika PRZYGOTOWAĆ (jak w (1)). Przyjmując aparat pojęciowy *Składni współczesnego języka polskiego* (SWJP; Saloni i Świdziński 2001), powiemy, że możliwymi realizacjami frazy nominalnej są tutaj grupy przyimkowe o centrach *około* i *po*. Takie realizacje fraz nominalnych nie są jednak przewidziane w SWJP: oprócz typowych rzeczownikowych realizacji fraz nominalnych (np. *Przygotuj ten wniosek*), SWJP wspomina także o realizacjach przymiotnikowych (np. konstrukcje elektywne, jak w: *Przygotuj najpilniejszy z wniosków*), liczebnikowych (np. *Przygotuj pięć wniosków*), czy nawet zdaniowych (np. *Przygotuj, co trzeba przygotować*), ale nie o realizacjach przyimkowych, jak te zaobserwowane w (1) czy (3) (zob. Saloni i Świdziński 2001: 239–240).

Na jeszcze inne konstrukcje przyimkowe mogące wystąpić na pozycjach nominalnych zwraca uwagę M. Derwojedowa (2011: 137), a mianowicie na konstrukcje zakresowe z przyimkami *od... do...*³ oraz z przyimkiem *między*, podając między innymi następujące przykłady ich użycia na pozycji podmiotu:

³ W niniejszym artykule nie zajmujemy się wewnętrzną strukturą konstrukcji *od... do...* W szczególności będziemy skrótkowo mówić o przyimku czy operatorze *od... do...*, choć jest to konstrukcja, w skład której wchodzi dwa takie wyrazy funkcyjne.

(15) Od trzech do siedmiu aut zderzyło się dziś rano.

(16) Między trzy a siedem aut zderzyło się dziś rano.

Takie podmiotowe użycia tych przyimków można też znaleźć w NKJP, choć w wypadku MIĘDZY są one bardzo rzadkie i ograniczone do tekstów natywnie internetowych i do stenogramów parlamentarnych, np.:

(17) Za każdym razem było od kilku do kilkunastu ognisk podpaleń.

(NKJP; Głos Siemiatycz)

(18) Ostatnie dane mówią, że w skali roku korzysta z nich między dwieście trzydzieści a dwieście pięćdziesiąt milionów osób...

(NKJP; stenogram z posiedzenia Senatu RP)

Podobnie jak w wypadku *po*, nie jest jasne, czy przyimkom tym odpowiadają równo-kształtne i równoznaczne operatory adnumeratywne. Następujące – choć poprawnościowo wątpliwe – przykłady korpusowe sugerują odpowiedź pozytywną w wypadku *OD... DO...:*

(19) [H]ektar śląskiego pola obsiewano w średniowieczu od stu pięćdziesięciu do dwustu kilogramami zboża...

(NKJP; Nowiny Raciborskie)

(20) [Ś]wiadczenia rodzinne w samym Wodzisławiu przysługują od trzech do pięciu tysiącom mieszkańców.

(NKJP; Dziennik Zachodni)

(21) Z reguły w miesiącu uczestniczymy w jednej sesji i od czterech do sześciu posiedzeniach komisji...

(NKJP; Trybuna Śląska)

W (19) *od... do...* występuje na pozycji narzędnika i taki jest też przypadek formy nominalnej *kilogramami*, w (20) mamy do czynienia z celownikiem, a w (21) – z miejscownikiem. Trudniej znaleźć podobne przykłady w wypadku *między*; poniższy ilustruje adnumeratywne użycie *między* na pozycji celownikowej:

(22) [W]eryfikacja ta wychodzi naprzeciw między stu trzydziestu a stu osiemdziesięciu tysiącom osób należących do Polonii australijskiej...

(NKJP; stenogram z posiedzenia Senatu RP)

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie wyników badań ankietowych, które pozwalają zbliżyć się do odpowiedzi na powyższe pytania o istnienie operatorów adnumeratywnych *po*, *OD... DO...* i *MIĘDZY* oraz o dystrybucję i akceptowalność przyimków i operatorów adnumeratywnych (o ile istnieją) o kształtach *około*, *po*, *od... do...* i *między* na pozycjach nominalnych implikowanych przez czasowniki i przyimki. Przeprowadzone eksperymenty opisane są w punkcie 2, a otrzymane wyniki – w punkcie 3. Omówienie tych wyników zawiera punkt 4, a ich krótkie podsumowanie – punkt 5.

2. Badania ankietowe

Badania dotyczyły sześciu przyimkowych i pięciu adnumeratywnych interpretacji słów *około*, *od... do...*, *po* i *między*. Oprócz łączących się z dopełniaczem przyimków (P_{GEN}) OKOŁO i OD... DO..., eksperymenty uwzględniały dwa przyimki MIĘDZY, o wymaganiach biernika (P_{ACC}) i narzędnika (P_{INS}). Także przyimek dystrybutywny PO został rozbity na dwa: łączący się z grupą liczebnikową w bierniku (P_{ACC}) i łączący się z grupą nominalną w miejscowniku (P_{LOC}). Oprócz operatorów OKOŁO, OD... DO... i MIĘDZY, osobno badane były także użycia operatora adnumeratywnego PO z grupami liczebnikowymi i nominalnymi, tak jakby były to dwa osobne operatory.

Każdy z tych 11 potencjalnych wyrazów funkcyjnych badany był w sześciu typach pozycji składniowych: mianownikowej, biernikowej, dopełniaczowej, celownikowej, narzędnikowej oraz miejscownikowej. Dla każdej z 66 par ⟨przypadek gramatyczny, wyraz funkcyjny⟩ skonstruowanych zostało sześć zdań. (23) to jedno z takich sześciu zdań dla przyimka PO występującego na pozycji dopełniaczowej i łączącego się z grupą nominalną w miejscowniku.

(23) Każdy pastuszek pilnował po jednej kozie.

W wypadku czterech z sześciu rozważanych przypadków gramatycznych – oprócz mianownika i miejscownika – trzy zdania zawierały pozycję implikowaną bezpośrednio przez czasownik, jak w (23), a trzy – przez przyimek, jak w (24).

(24) Nasi graficy projektują dla po jednej firmie zewnętrznej rocznie.

W wypadku miejscownika wszystkie pozycje rozważanych wyrazów funkcyjnych były oczywiście poprzyimkowe, natomiast w wypadku mianownika były to wyłącznie przyczasownikowe pozycje podmiotu. Nie były więc brane pod uwagę przyimki łączące się z mianownikiem takie jak co w zdaniu *Chodzą do kina co niedziela*.

Z powyższego opisu wydaje się wynikać, że testowano $66 \times 6 = 396$ różnych zdań. W rzeczywistości różnych zdań było 360, co wynika z faktu, że na pewnych pozycjach nie sposób odróżnić interpretacji przyimkowych i adnumeratywnych pewnych słów. Na przykład słowo *około* na pozycji dopełniaczowej, jak w ankietowym zdaniu (25), może być interpretowane jako przyimek narzucający dopełniacz (tu: grupie liczebnikowej *dwudziestu czterech prezentów*) lub jako operator transparentny dla zewnętrznego wymagania dopełniacza (tu: wymagania pochodzącego od czasownika *DOMAGAĆ SIĘ*).

(25) Te dzieci domagają się około dwudziestu czterech prezentów w każde święta.

Takich niejednoznaczności interpretacji było sześć: *około* i *od... do...* na pozycjach dopełniaczowych, *po* i *między* na pozycjach biernikowych, *między* na pozycjach narzędnikowych oraz *po* na pozycjach miejscownikowych. Każda taka niejednoznaczność oznaczała, że zamiast $2 \times 6 = 12$ różnych zdań wystarczyło skonstruować $1 \times 6 = 6$, stąd $396 - (6 \times 6) = 360$ różnych zdań testowych.

W wypadku zdań z grupami nominalnymi w skład tych grup wchodził przymiotnik JEDEN (jak w (23)–(24)), a więc semantyczny liczebnik, dzięki czemu teoretycznie możliwe były wystąpienia takich grup z operatorami adnumeratywnymi⁴. W wypadku zdań z grupami liczebnikowymi stosowane były liczebniki złożone z formami liczebników DWA, TRZY lub CZTERY (jak w (25)), dzięki czemu widoczne było uzgodnienie takich grup liczebnikowych w mianowniku z czasownikiem finitywnym (a więc było jasne, że są to formy mianownikowe w pozycji podmiotu, a nie na przykład formy biernikowe).

Biorąc pod uwagę konieczność przemieszania w ankiecie właściwych zdań testowych z tzw. „fillerami”, należałoby skonstruować ankietę z co najmniej 720 zdaniami (gdyż „fillerów” powinno być przynajmniej tyle samo co zdań testowanych)⁵. Ankiety takiej nie dałoby się wypełnić w rozsądnym czasie, skonstruowanych więc zostało sześć ankiet, wypełnianych przez różne grupy ankietowanych. Na przykład jedna ankietka zawierała zdania z przyimkami OKOŁO i OD... DO..., a więc w sumie 2 (wyrazy funkcyjne) × 6 (pozycji) × 6 (zdań) = 72 zdania właściwe, inna – operatory OKOŁO i OD... DO..., czyli też w sumie 72 zdania właściwe. Taki podział, a nie na przykład umieszczenie w jednej ankiecie wszystkich zdań z OKOŁO (zarówno przyimkowym, jak i adnumeratywnym), w innej z OD... DO... itd., miał na celu uniknięcie „przeuczenia” uczestników ankiety. Z tego samego powodu do każdej ankiety był też dodawany zestaw 72 „fillerów” (ten sam do każdej ankiety), więc w każdej z tych dwóch ankiet były 144 zdania.

W badaniach wzięły udział 93 osoby (66 kobiet, 25 mężczyzn, 2 osoby nieokreślone) deklarujące się jako rodzimi użytkownicy języka polskiego, w tym 10 osób z wykształceniem magisterskim, 23 – z licencjackim, 59 – ze średnim i jedna – z podstawowym. Większość ankietowanych stanowili studenci, w tym kognitywistyki (43), psychologii (13), filozofii (4), fizyki (3), informatyki (3) i innych kierunków. W każdej z sześciu ankiet wzięło udział co najmniej 15 osób.

Każde zdanie było oceniane na skali od 1 (zdanie całkowicie nieakceptowalne) do 8 (zdanie całkowicie akceptowalne). Parzystość liczby stopni (osiem) wynika z próby uniknięcia problemu środkowego punktu skali (tendencji do wybierania tego punktu w wypadku niejednoznacznych odpowiedzi; Armstrong 1987). Duży rozstęp skali ułatwia oszacowanie faktycznej skali różnic w akceptowalności zdań; jest to szczególnie ważne ze względu na podjęcie próby eksploracji akceptowalności fraz, co wymaga wrażliwej skali pomiarowej.

Zdania o niejednoznacznych interpretacjach słów funkcyjnych były zamieszczane

⁴ Przypomnijmy, że operatory adnumeratywne łączą się z semantycznymi liczebnikami reprezentującymi dowolne klasy gramatyczne, np. przymiotniki (*Przed około dwudziestym okrążeniem poczuł ból, Przed kamerami wystąpił około dziesięciokrotny zwycięzca wyścigu, Był wykończony po około czterogodzinnej nasyadówce*), rzeczowniki (*Kierował około dwudziestką urzędników*) i przysłówki (*Ceny papieru wzrosły około trzykrotnie*); wszystkie podane tu przykłady pochodzą z pracy: Grochowski 1997: 74.

⁵ „Fillery” to zdania utrudniające testowanym konstrukcję *ad hoc* teorii na temat testowanego zjawiska oraz pozwalające na ocenę rzetelności wypełniania ankiety (gdyż skonstruowane są tak, że ich akceptowalność lub nieakceptowalność nie powinna budzić wątpliwości); zob. Cowart 1997: 51–52.

w dwóch ankietach, a więc były oceniane przez dwa zestawy ankietujących. Na przykład zdanie (25), razem z pięcioma innymi zdaniami, w których na pozycji dopełniaczowej wystąpiło słowo *około* poprzedzające grupę w dopełniaczu, znalazło się zarówno w ankiecie testującej przyimek *około*, jak i w ankiecie testującej operator *około*. Średnie z ocen takich zdań w obu ankietach mogły się różnić; na przykład zdanie (25) w ankiecie z przyimkiem *około* otrzymało średnią 6,67, a w ankiecie z operatorem – 7,00. Nie oznacza to oczywiście, że jest ono bardziej akceptowalne przy tej drugiej interpretacji – różnice te wynikają jedynie z faktu, że zdanie było oceniane przez różnych ankietowanych i w różnych kontekstach. Jedyne, co można o tym zdaniu powiedzieć, to to, że jest akceptowalne na poziomie ok. 6,67–7,00, natomiast czy ta stosunkowo wysoka akceptowalność wynika z akceptowalności na danej pozycji przyimka *około*, czy też operatora *około*, a może obu, jest kwestią interpretacji; taką interpretację proponujemy w punkcie 4.

Dodajmy na koniec niniejszego punktu, że artykułowi towarzyszy opisany w Dodatku plik zawierający wszystkie testowane zdania z rozbiem na poszczególne ankiety, a także pełne wyniki ankiet.

3. Wyniki

Tabela (26) przedstawia średnie wyniki oceny każdego z 11 wyrazów funkcyjnych na każdej z sześciu pozycji przypadkowych. Cztery z tych pozycji zostały rozbite na pozycje przyczasownikowe (np. V+GEN) i poprzymkowe (np. P+GEN).

(26)	<i>około</i>		<i>od... do...</i>		<i>po + NumP</i>		<i>po + NP</i>		<i>między</i>		
	P _{GEN}	OA	P _{GEN}	OA	P _{ACC}	OA	P _{LOC}	OA	P _{ACC}	OA	P _{INS}
V+NOM	5,62 [▲]	6,69 [▲]	7,24 [▲]	3,97 [▼]	2,63 [▼]	6,03 [▲]	5,17 [▲]	2,73 [▼]	3,04 [▼]	3,50 [▼]	2,03 [▼]
V+ACC	5,58 [▲]	6,58 [▲]	7,73 [▲]	4,04 [◆]	7,09	6,69	7,58 [▲]	4,29 [◆]	4,24	3,96	2,80 [▼]
P+ACC	2,20 [▼]	6,75 [▲]	4,58 [◆]	4,19 [◆]	2,53	3,71	1,49 [▼]	2,38 [▼]	2,64	3,59	1,98 [▼]
V+GEN	6,13	6,73	7,38	6,94	3,27 [▼]	3,22 [▼]	5,51 [▲]	2,47 [▼]	2,78 [▼]	2,96 [▼]	2,40 [▼]
P+GEN	6,27	6,17	5,47	5,27	1,20 [▼]	2,18 [▼]	1,13 [▼]	2,44 [▼]	1,58 [▼]	2,90 [▼]	1,56 [▼]
V+DAT	1,89 [▼]	7,06 [▲]	2,40 [▼]	5,63 [▲]	1,13 [▼]	3,87 [▼]	1,64 [▼]	3,56 [▼]	1,40 [▼]	3,71 [▼]	1,93 [▼]
P+DAT	2,53 [▼]	6,13 [▲]	2,84 [▼]	4,56 [◆]	1,20 [▼]	2,82 [▼]	1,20 [▼]	2,18 [▼]	1,71 [▼]	2,75 [▼]	2,31 [▼]
V+INS	2,09 [▼]	6,85 [▲]	2,11 [▼]	5,06 [▲]	1,31 [▼]	3,24 [▼]	2,33 [▼]	3,31 [▼]	1,51 [▼]	3,82	4,76
P+INS	1,64 [▼]	6,94 [▲]	2,89 [▼]	4,02 [◆]	1,22 [▼]	2,71 [▼]	1,31 [▼]	2,53 [▼]	2,00 [▼]	3,61	2,60
P+LOC	2,79 [▼]	6,86 [▲]	3,83 [▼]	5,85 [▲]	1,19 [▼]	3,11 [▼]	1,83	3,08	1,69 [▼]	3,18 [▼]	1,87 [▼]

W wypadku mianownika i miejscownika odpowiednie liczby to średnie z 6 (zdań) × (co najmniej) 15 (uczestników ankiety) = (co najmniej) 90 ocen, a w pozostałych wypadkach każda liczba to średnia z 3 (zdań) × (co najmniej) 15 (uczestników) = (co najmniej) 45

takich ocen. Na przykład zdanie (24) jest jednym z trzech zdań z przyimkiem (P_{LOC}) po na pozycji $P+GEN$, ze średnią 1,13 wskazującą na niekontrowersyjną nieakceptowalność.

Intensywność kolorów zielonego i czerwonego w tabeli (26) odpowiada założeniu, że im wyższa średnia powyżej 5,00, tym bardziej zdanie jest akceptowalne, a im niższa poniżej 4,00 – tym bardziej jest nieakceptowalne. Zaznaczone na żółto zdania ze średnimi z przedziału od 4,00 do 5,00 trudno uznać za jednoznacznie akceptowalne lub nieakceptowalne. (Na potrzeby mediów monochromatycznych pola zielone zostały dodatkowo oznaczone podniesionym symbolem ▲, czerwone – obniżonym symbolem ▼, żółte zaś – symbolem ◆.) Wyniki na białym tle są natomiast niejednoznaczne (dane słowo funkcyjne może być interpretowane na dwa różne sposoby; zob. punkt 2). Rozbieżności średnich w takich wypadkach – na przykład 6,13 vs 6,73 w wypadku *około* na pozycji $V+GEN$ – wynikają wyłącznie z tego, że te same zestawy zdań oceniane były w dwóch ankietach przez różne grupy ankietowanych. Różnice te są w większości wypadków nieistotne statystycznie, z wyjątkiem *po* łączącego się z grupami liczebnikowymi na pozycji $P+ACC$ oraz *po* łączącego się z grupami nominalnymi na pozycji $P+LOC$ (w obu wypadkach $p < 0,05$).

Istotność statystyczna różnic między średnimi dla poszczególnych grup zdań – na przykład wspomnianej różnicy między ocenami tej samej grupy trzech zdań ze słowem *po* na pozycji $P+ACC$ w dwóch różnych ankietach, czy też różnicy między ocenami sześciu zdań z przyimkiem i sześciu innych z operatorem *około* na pozycji $V+NOM$ – sprawdzana była za pomocą testów *t* Studenta (wspartego, w wypadku porównań między ankietami, testem jednorodności wariancji *F* Levene'a).

4. Analiza

4.1. *Około*

Przyjrzyjmy się najpierw słowu *około*. Kolumna OA pokazuje, że operator *około* jest akceptowalny we wszystkich rozważanych pozycjach przypadkowych. W szczególności nie ma powodu, żeby negować tę akceptowalność w wypadku niejednoznacznych pozycji dopełniaczowych, a więc należałoby „zazielenić” całą kolumnę OA. Dystrybucja operatora *około* jest więc znacznie prostsza niż sugerowano (Grochowski 1997: 73–74).

Skoro za akceptowalny na pozycjach dopełniaczowych uznajemy operator *około*, to nie możemy nic powiedzieć o akceptowalności na takich pozycjach przyimka *około*. Z tabeli wynika jedynie, że jest on raczej akceptowalny na przyczasownikowych pozycjach mianownikowych i biernikowych, ale nie na pozycji biernika poprzyimkowego, ani nie na pozycjach celownikowych, narzędnikowych czy miejscownikowych. Jedną z możliwych interpretacji danych jest stwierdzenie, że być może dystrybucja P_{GEN} *około* jest zbliżona do dystrybucji P_{LOC} *po*, który wydaje się akceptowalny tylko na pozycjach

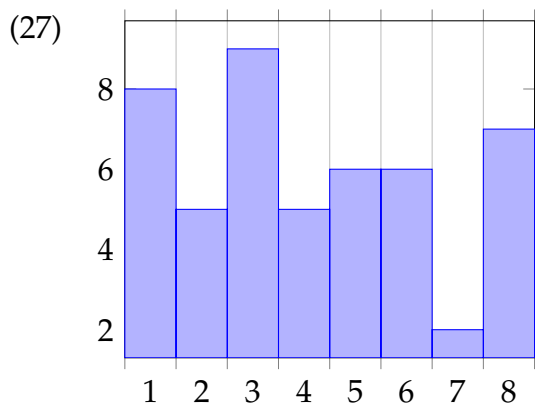
V+NOM, V+ACC i V+GEN. W takim wypadku należałoby w kolumnie P_{GEN} „zazielenić” pole w wierszu V+GEN i uznać za pozorną akceptowalność przyimka OKOŁO na pozycji P+GEN – na pozycji tej akceptowalny byłby jedynie operator OKOŁO. (Wyniki tego typu interpretacji podsumowuje tabela (38) w punkcie 5).

Czy faktycznie P_{GEN} OKOŁO jest akceptowalny na przyczasownikowych pozycjach mianownikowych i biernikowych? Odpowiednie średnie (5,62 i 5,58) są wyraźnie niższe od średnich dla OA OKOŁO (odpowiednio 6,69 i 6,58). Testy statystyczne pokazują jednak, że różnice te nie są statystycznie istotne. A zatem przyimek OKOŁO na tych pozycjach należy uznać za podobnie akceptowalny jak operator OKOŁO. Natomiast z dużą pewnością ($p < 0,001$) można mówić o istotności statystycznej różnic między dowolną z zaznaczonych na zielono w kolumnie P_{GEN} pozycji V+NOM i V+ACC z jednej strony a dowolną z zaznaczonych na czerwono pozycji P+ACC i od V+DAT do P+LOC z drugiej strony – na tych ostatnich pozycjach przyimek OKOŁO jest niewątpliwie nieakceptowalny.

4.2. *Od... do...*

Dystrybucja przyimka OD... DO... zbliżona jest do dystrybucji przyimka OKOŁO: jest on akceptowalny na przyczasownikowych pozycjach mianownikowych i biernikowych i całkowicie nieakceptowalny na wszystkich pozycjach celownikowych, narzędnikowych i miejscownikowych. Widoczna jest jednak duża różnica w akceptowalności obu przyimków na pozycji P+ACC: 2,20 vs 4,58; różnica ta jest statystycznie istotna ($p < 0,001$). Z równą pewnością można mówić o istotności różnic między raczej akceptowalnymi pozycjami V+NOM i V+ACC przyimka OKOŁO (5,62 i 5,58) a zdecydowanie bardziej akceptowalnym na takich samych pozycjach przyimkiem OD... DO... (odpowiednio 7,24 i 7,73). Porównanie to pokazuje zatem różne stopnie akceptowalności poszczególnych konstrukcji na analogicznych pozycjach przypadkowych.

Jeszcze bardziej wyrazistego przykładu pośredniego stopnia akceptowalności dostarcza potencjalny operator OD... DO... W wypadku zdecydowanej większości testowanych pozycji średnia akceptowalność zdań z tym operatorem waha się od ok. 4,0, do ok. 5,5. Co istotne, nie jest to wynik ewentualnej silnej polaryzacji, czyli współistnienia dwóch „dialektów” języka polskiego: jednego, w którym takie konstrukcje są w pełni akceptowalne, i drugiego, w którym są one nieakceptowalne. Na przykład średnia 4,04 na pozycji V+ACC odzwierciedla 48 osądów akceptowalności (3 zdania × 16 ankietowanych) układających się w histogram częstości ocen w (27): 13 osądów było wyraźnie negatywnych (z wartościami 1 i 2), 9 – wyraźnie pozytywnych (7 i 8), a 26 – czyli więcej niż tych skrajnych łącznie – było osądów pośrednich (z wartościami od 3 do 6). Wydaje się więc, że operator OD... DO... jest faktycznie „średnio akceptowalny”.

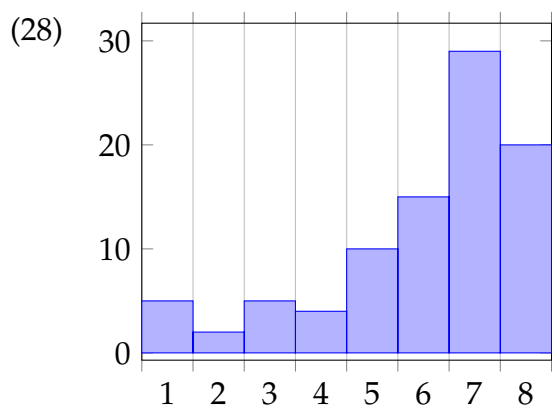
Warto dodać, że na pozycjach, na których przyimek *od... do...* jest niekontrowersyjnie akceptowalny (a więc na pozycjach $V+NOM$ i $V+ACC$), różnica między tą wysoką akceptowalnością a mniejszą akceptowalnością operatora *od... do...* jest istotna statystycznie ($p < 0,001$). Także na prawie wszystkich pozycjach, na których przyimek *od... do...* jest nieakceptowalny, różnica między tą nieakceptowalnością a średnią akceptowalnością operatora *od... do...* jest statystycznie istotna. (Wyjątkiem jest pozycja $P+INS$, gdzie testy statystyczne nie potwierdziły istotności różnicy osądów). Akceptowalność operatora *od... do...* jest więc systematycznie pośrednia między wysoką akceptowalnością przyimka *od... do...* na przyczasownikowych pozycjach mianownikowych i biernikowych a nieakceptowalnością tego przyimka na pozycjach celownikowych, narzędnikowych i miejscownikowych. Wyniki te są więc zgodne z tymi podejściami do akceptowalności i gramatyczności, które nie zakładają jedynie binarnych opozycji, ale pozwalają na modelowanie stopniowalności czy nawet ciągłości gramatyczności (zob. np. Lau i in. 2017).

Podobnie jak w wypadku *około*, nie jest jasna interpretacja wyników na pozycjach dopełniaczowych. Na przykład wysokie średnie na pozycji $V+GEN$ (7,38 w wypadku jednej grupy badanych, 6,94 w wypadku drugiej) mówią jedynie, że przynajmniej jeden z wyrazów funkcyjnych o kształcie *od... do...* jest na tej pozycji akceptowalny, ale nie wiadomo ani który, ani czy tylko jeden. Najbardziej chyba spójna interpretacja danych jest następująca: operator *od... do...* jest podobnie średnio akceptowalny na wszystkich pozycjach, a więc w białych polach kolumny OA spodziewalibyśmy się liczb z zakresu od ok. 4,0, do ok. 5,5, natomiast przyimek *od... do...* jest wyraźnie akceptowalny na pozycji $V+GEN$ lecz mniej akceptowalny (lub całkowicie nieakceptowalny) na pozycji $P+GEN$ (znów podobnie do P_{LOC} PO). A zatem w kolumnie P_{GEN} średnia 5,47 dla *od... do...* na pozycji $P+GEN$ to wynik interpretacji *od... do...* na tej pozycji jako operatora, a nie jako przyimka, natomiast w kolumnie OA wysoka średnia 6,94 dla *od... do...* na pozycji $V+GEN$ to wynik interpretacji *od... do...* jako przyimka, a nie jako operatora – operator na tej pozycji byłby podobnie „średnio akceptowalny” jak na innych pozycjach. Oczywiście, choć spójna, nie jest to jedyna możliwa interpretacja wyników.

4.3. Po

Ciekawie przedstawiają się wyniki ankiety w wypadku słowa *po*. Przypomnijmy, że ponieważ zwykle uważa się, że dystrybutywny przyimek *po* łączy się z pewnymi grupami w bierniku i z innymi grupami w miejscowniku (Łojasiewicz 1979, Franks 1995), to roboczo założyliśmy istnienie dwóch przyimków dystrybutywnych, P_{ACC} oraz P_{LOC} . Przyjmujemy, że łączliwość ta zależy od typu grupy (liczebnikowa lub nominalna), a nie od liczby gramatycznej (mnoga lub pojedyncza); zob. Przepiórkowski 2006. Również osobno badaliśmy akceptowalność operatora *po* z obydwoma rodzajami grup. Stąd cztery kolumny odpowiadające słowu *po* w tabeli (26).

Być może najważniejszym wynikiem tej części badań jest potwierdzenie istnienia operatora adnumeratywnego *po*, występującego przynajmniej na pozycji podmiotu. Histogram odpowiedzi dających średnią 6,03 w tabeli (26) jest następujący:

Jak widać, średnia 6,03 nie jest wynikiem na przykład dużej liczby odpowiedzi „średnich”, z okolic 5, i mniejszej liczby wysokich, 7–8, co mogłoby świadczyć o niepełnej akceptowalności operatora *po* na pozycji podmiotu. Wręcz przeciwnie, ponad połowa z wszystkich 90 odpowiedzi, bo aż 49, to odpowiedzi 7 lub 8, kolejne 25 to 5 lub 6, a tylko 16 odpowiedzi sugerowało jakiś stopień nieakceptowalności. Ponadto niektóre z pięciu odpowiedzi 1 to wyraźne elementy odstające (tzw. „outliery”). Na przykład najlepiej ocenione zdanie spośród sześciu zdań z operatorem *po* na pozycji podmiotu, zdanie (29) (ze średnią 6,53), otrzymało trzy odpowiedzi 8, dziewięć odpowiedzi 7, jedną – 6, jedną – 4 i jedną – właśnie 1.

(29) Po dwie złote rybki pływały w każdym akwarium.

Co istotne, we wszystkich zdaniach w tej grupie występowała niemęskoosobowa forma liczebnika DWA, TRZY lub CZTERY z uzgadniającą się z nią formą czasownika. A zatem we wszystkich tych zdaniach grupy liczebnikowe występujące po słowie *po* miały interpretację wyłącznie mianownikową, czyli *po* nie mogło tu być interpretowane jako przyimek.

Być może wyrażane niekiedy wątpliwości co do akceptowalności takich zdań (Derwojedowa 2011: 144–145) wynikają z nieco niższego poziomu ich akceptowalności (tutaj

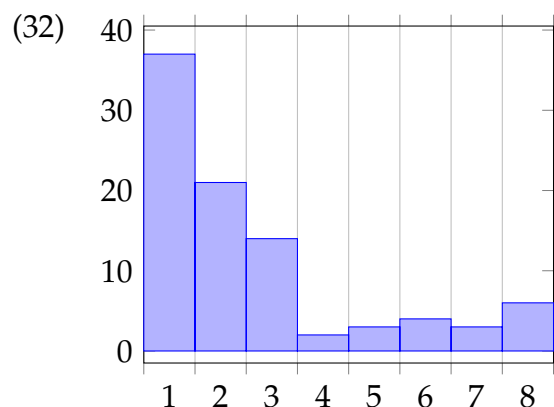
średnia 6,03) niż na przykład zdań z operatorem OKOŁO (średnia na tej samej pozycji: 6,69). Odpowiednie testy pokazują jednak, że różnica ta nie jest istotna statystycznie. O ile więc za akceptowalny na pozycji podmiotu uznać operator OKOŁO, to akceptowalny jest też operator PO.

W odróżnieniu od OA PO, z grupami liczebnikowymi na pozycji podmiotu nie łączy się P_{ACC} PO: średnia 2,63 wskazuje na stosunkowo wyraźną nieakceptowalność, a różnica w stosunku do średniej 6,03 jest z pewnością statystycznie istotna ($p < 0,001$). Wynik ten przeczy pewnym twierdzeniom w literaturze przedmiotu: Steven Franks (1995: 162), odnosząc się do powtórzonych poniżej przykładów (8)–(9) z artykułu A. Łojasiewicz (1979), stwierdza, że według jego informatorów zdania te są co prawda akceptowalne, ale znacznie bardziej akceptowalne są odpowiadające im zdania z czasownikiem w formie nieuzgadniającej się z podmiotem, a więc zdania (30)–(31).

- (8) W pokojach będą po dwa fotele.
 (9) Na ławkach leżały po trzy arkusze papieru.
 (30) W pokojach będzie po dwa fotele.
 (31) Na ławkach leżało po trzy arkusze papieru.

Szczególnie wyraźny miałby być kontrast między (9) a (31), usprawiedliwiający według S. Franksa przypisanie zdaniu (9) etykiety '?*', oznaczającej w literaturze generatywistycznej niski stopień akceptowalności. Zauważmy, że zdania (30)–(31) można interpretować jako zawierające na pozycji podmiotu przyimek P_{ACC} PO. Gdyby więc zdania tego typu faktycznie były bardziej akceptowalne od zdań typu (8)–(9) z operatorem PO, to w części tabeli (26) oznaczonej jako *po + NumP*, w wierszu V+NOM, wartość w kolumnie P_{ACC} powinna być istotnie wyższa niż wartość w kolumnie OA. Jest dokładnie odwrotnie.

Dla pełności porównania tych dwóch pól tabeli podajemy jeszcze odpowiedni histogram dla P_{ACC} PO na pozycji podmiotu:

Jak widać, zdecydowanie przeważają odpowiedzi bardzo niskie, 1 i 2, bo jest ich aż 58 na 90 wszystkich odpowiedzi. Odpowiedzi bardzo wysokich, 7 i 8, jest tylko dziewięć i są wyraźnymi elementami odstającymi.

Pozostańmy jeszcze przy słowie *po* z grupą liczebnikową. Konstrukcje takie są nieakceptowalne we wszystkich pozycjach innych niż mianownikowe i biernikowe, nieakceptowalne są też na pozycji P+ACC⁶. Nie jest natomiast jasny status omawianego słowa na pozycji V+ACC: wysoki wynik (7,09 w wypadku jednej grupy badanych, 6,69 – w wypadku innej; różnica nieistotna statystycznie) może oznaczać akceptowalność na tej pozycji zarówno przyimka, jak i operatora adnumeratywnego, lub też tylko jednego z tych wyrazów. Chyba najbardziej spójną interpretacją jest uznanie, że OA *po* nie jest ograniczony do pozycji V+NOM, ale występuje też na V+ACC. Jeżeli tak, to nie ma potrzeby postulowania P_{ACC} *po*, który według tabeli miałby tę dziwną własność, że występowałby wyłącznie na pozycjach V+ACC. Jest to wniosek o tyle zaskakujący, że bodajże wszystkie wcześniejsze prace dotyczące morfoskładni dystrybutywnego *po* zakładały, że przynajmniej na niektórych pozycjach *po* łączące się z grupą liczebnikową w bierniku jest przyimkiem. Wyniki niniejszej ankiety sugerują, że – oprócz operatora adnumeratywnego *po* – istnieje jedynie dystrybutywny przyimek P_{LOC} *po*.

Jak pokazuje kolumna P_{LOC} tabeli (26), przyimek ten jest w pełni akceptowalny na pozycji V+ACC oraz w mniejszym stopniu akceptowalny na pozycjach V+NOM i V+GEN. Różnice akceptowalności między biernikiem a mianownikiem oraz między biernikiem a dopełniaczem są na pewno istotne statystycznie ($p < 0,001$), natomiast różnica między mianownikiem a dopełniaczem nie jest statystycznie istotna. Uprawnia to do stwierdzenia o *mniejszej* akceptowalności przyimka *po* na pozycjach V+NOM i V+GEN, ale nie do stwierdzenia o jego *nieakceptowalności* na tych pozycjach: różnice między tymi mniej akceptowalnymi pozycjami a pozycjami zupełnie nieakceptowalnymi są statystycznie istotne ($p < 0,001$). Ta akceptowalność P_{LOC} *po* na przyczasownikowych pozycjach mianownika, biernika i dopełniacza jest uzasadnieniem dla podobnej interpretacji przyimków OKOŁO ORAZ OD... DO... zasugerowanej w punktach 4.1 i 4.2.

W końcu za nieistniejący należy uznać operator *po* łączący się z grupami nominalnymi. Nie jest to kwestia braku semantycznego liczebnika w takich grupach: w ocenianych zdaniach wszystkie grupy nominalne zaczynały się od formy przymiotnika JEDEN, a więc od semantycznego liczebnika, np.:

(33) W każdym pudle leżała po jedna stara książka.

Niemniej jednak średnia z ocen tego zdania to 2,53, a całej grupy zdań na pozycji podmiotu – 2,73. Wątpliwość budzić może tylko stosunkowo wysoki wynik 4,29 na pozycji V+ACC. Różnica między tą średnią a na przykład średnią 2,73 dla pozycji V+NOM jest faktycznie statystycznie istotna ($p < 0,001$). Przykładem zdania z tej grupy jest – naszym zdaniem nieakceptowalne – (34).

(34) Każdy klient kupuje u mnie po jeden produkt.

⁶ Na pozycji tej odpowiednia konstrukcja ma dwie interpretacje: przyimkową i adnumeratywną, ale skoro odpowiednie zdania zostały osądzone jako nieakceptowalne, to obie te konstrukcje należy uznać za nieakceptowalne na tej pozycji.

Nie jest dla nas jasne, jak należy interpretować tę wyższą akceptowalność potencjalnego operatora *po* łączącego się z grupą nominalną na pozycji V+ACC.

Podsumowując, spójna interpretacja odpowiedniej części tabeli (26) jest następująca: słowo *po* o znaczeniu dystrybutywnym może być interpretowane albo jako OA występujący na pozycjach V+NOM i V+ACC, albo jako P_{LOC} występujący na pozycjach V+ACC i – z mniejszą akceptowalnością – V+NOM i V+GEN. Nie istnieją inne dystrybutywne wyrazy o kształcie *po*⁷, w szczególności nie istnieje dystrybutywny P_{ACC} *po*.

4.4. Między

Ostatnim rozważanym tu słowem o interpretacjach funkcyjnych jest *między*. Badaliśmy dystrybucję dwóch przyimków MIĘDZY – łączącego się z biernikiem (P_{ACC}) oraz z narzędnikiem (P_{INS}) – a także potencjalnego operatora adnumeratywnego MIĘDZY. Jak pokazują wyniki w tabeli (26), żaden z tych wyrazów nie jest jednoznacznie akceptowalny na żadnej z rozważanych pozycji składniowych. Operator MIĘDZY jest jednak mniej nieakceptowalny niż oba przyimki i często różnice te są statystycznie istotne. Na przykład z pewnością ($p < 0,001$) istotna jest różnica na pozycji V+DAT (średnia 3,71 dla operatora oraz 1,40 i 1,93 dla przyimków). Faktycznie, zdania typu (35) (zdanie to otrzymało średnią ocenę 4,94) wydają się znacznie bardziej naturalne niż zdania typu (36) (ze średnią 1,40) czy (37) (nie znalazło się w ankiecie gdyż ma poprawną interpretację, w której grupa z MIĘDZY jest okolicznikiem miejsca, a więc frazę luźną, a nie argumentem czasownika POMAGAĆ).

(35) Co miesiąc pomagamy między dwóm a czterem potrzebującym.

(36) Co miesiąc pomagamy między dwóch a czterech potrzebujących.

(37) Co miesiąc pomagamy między dwoma a czterema potrzebującymi.

Podobnie więc jak w wypadku operatora OD... DO..., można mówić o pośredniej akceptowalności operatora MIĘDZY: jest ona większa na badanych pozycjach niż obu przyimków MIĘDZY, lecz zdecydowanie mniejsza nie tylko od pełnej akceptowalności operatora OKOŁO, ale też od średniej akceptowalności operatora OD... DO.... Spośród czterech pozycji, na których oba operatory, MIĘDZY i OD... DO..., są odróżnialne od odpowiednich przyimków, różnica ta jest istotna statystycznie w wypadku V+DAT ($p < 0,05$), P+DAT ($p < 0,01$) oraz P+LOC ($p < 0,001$), nie jest natomiast istotna w wypadku V+NOM.

Skoro operator MIĘDZY jest średnio akceptowalny, to można założyć, że wyższe wyniki w niejednoznacznych polach tabeli odzwierciedlają właśnie tę systemowo średnią akceptowalność operatora, a nie wyższą niż na innych pozycjach akceptowalność przyimków MIĘDZY. Przypomnijmy, że liczby w sąsiadujących białych polach to średnie z ewaluacji tych samych zestawów zdań przez różne grupy ankietowanych. Na przykład na pozycji V+INS, liczby 3,82 i 4,76 odpowiadają tym samym trzem zdaniom ze słowem *po* i na-

⁷ Choć istnieje dystrybutywny przedrostek *po-* jak w *Pootwieraj okna*, zob. np. Bogusławski 1993.

stępującym po nim narzędnikiem; raz zdania te były oceniane w ramach ankiety z OA MIĘDZY na różnych pozycjach przypadkowych (średnia 3,82), a innym razem w ramach ankiety z P_{INS} MIĘDZY (średnia 4,76). Różnica między uzyskanymi średnimi nie jest statystycznie istotna. Wyższa średnia w tym drugim wypadku jest więc zapewne wynikiem współwystępowania w tej samej ankiecie mniej akceptowalnych zdań z przyimkiem MIĘDZY – na ich tle zdania, które mogły być zinterpretowane jako zawierające operator MIĘDZY, wydawały się zapewne znacznie bardziej akceptowalne. Tego efektu nie było w wypadku ankiety badającej operator MIĘDZY, który jest podobnie akceptowalny na różnych pozycjach składniowych. Podobnie można tłumaczyć pozornie wyższą akceptowalność P_{ACC} niż OA na pozycji V+ACC, choć w obu wypadkach oceniane były te same zestawy trzech zdań z biernikiem po między.

Podsumowując, spójna interpretacja danych w części tabeli (26) dotyczącej słowa między jest następująca: na omawianych pozycjach implikowanych przez czasowniki i przyimki marginalnie możliwe jest użycie operatora MIĘDZY, nie jest jednak na nich akceptowalny przyimek MIĘDZY – ani P_{ACC}, ani P_{INS}.

5. Podsumowanie

Tabela (38) podsumowuje powyższą dyskusję; od tabeli (26) różni się interpretacją pól niejednoznacznych (tam oznaczonych białym tłem).

(38)	około		od... do...		po + NumP		po + NP		między		
	P _{GEN}	OA	P _{GEN}	OA	P _{ACC}	OA	P _{LOC}	OA	P _{ACC}	OA	P _{INS}
V+NOM	5,62 [▲]	6,69 [▲]	7,24 [▲]	3,97 [▼]	2,63 [▼]	6,03 [▲]	5,17 [▲]	2,73 [▼]	3,04 [▼]	3,50 [▼]	2,03 [▼]
V+ACC	5,58 [▲]	6,58 [▲]	7,73 [▲]	4,04 [◆]		7,09 [▲] 6,69	7,58 [▲]	4,29 [◆]		4,24 [◆] 3,96	2,80 [▼]
P+ACC	2,20 [▼]	6,75 [▲]	4,58 [◆]	4,19 [◆]		2,53 [▼] 3,71	1,49 [▼]	2,38 [▼]		2,64 [▼] 3,59	1,98 [▼]
V+GEN		6,13 [▲] 6,73	7,38 [▲] 6,94		3,27 [▼]	3,22 [▼]	5,51 [▲]	2,47 [▼]	2,78 [▼]	2,96 [▼]	2,40 [▼]
P+GEN		6,27 [▲] 6,17		5,47 [▲] 5,27	1,20 [▼]	2,18 [▼]	1,13 [▼]	2,44 [▼]	1,58 [▼]	2,90 [▼]	1,56 [▼]
V+DAT	1,89 [▼]	7,06 [▲]	2,40 [▼]	5,63 [▲]	1,13 [▼]	3,87 [▼]	1,64 [▼]	3,56 [▼]	1,40 [▼]	3,71 [▼]	1,93 [▼]
P+DAT	2,53 [▼]	6,13 [▲]	2,84 [▼]	4,56 [◆]	1,20 [▼]	2,82 [▼]	1,20 [▼]	2,18 [▼]	1,71 [▼]	2,75 [▼]	2,31 [▼]
V+INS	2,09 [▼]	6,85 [▲]	2,11 [▼]	5,06 [▲]	1,31 [▼]	3,24 [▼]	2,33 [▼]	3,31 [▼]	1,51 [▼]	3,82 [◆] 4,76	
P+INS	1,64 [▼]	6,94 [▲]	2,89 [▼]	4,02 [◆]	1,22 [▼]	2,71 [▼]	1,31 [▼]	2,53 [▼]	2,00 [▼]	3,61 [▼] 2,60	
P+LOC	2,79 [▼]	6,86 [▲]	3,83 [▼]	5,85 [▲]	1,19 [▼]	3,11 [▼]		1,83 [▼] 3,08	1,69 [▼]	3,18 [▼]	1,87 [▼]

W tej wersji tabeli niejednoznaczne pola są puste lub zawierają obie średnie. Na przykład w wypadku *od... do...* uznaliśmy, że operator o tej postaci jest średnio akceptowalny na wszystkich rozważanych pozycjach, więc wysoką akceptowalność na pozycji V+GEN zinterpretowaliśmy jako wynik wysokiej akceptowalności (7,38/6,94) przyimka *od... do...*, nieodróżnialnego na tej pozycji od operatora *od... do...*. Z powodu tej wysokiej

akceptowalności przyimka nie jest możliwe dokładniejsze oszacowanie akceptowalności operatora, można jednak założyć, że byłaby ona podobna do jego akceptowalności na innych pozycjach, stąd wypełnienie odpowiedniego pustego pola tabeli oznaczającym średnią akceptowalność kolorem żółtym.

Na zakończenie niniejszego artykułu chcielibyśmy zwrócić uwagę na dwa ogólne wnioski płynące z opisanych badań ankietowych. Po pierwsze, pytanie o istnienie lub nieistnienie danego leksemu funkcyjnego zakłada binarność, która nie znajduje potwierdzenia w danych. O ile niekontrowersyjne jest istnienie akceptowalnego na wszystkich rozważanych pozycjach operatora adnumeratywnego OKOŁO, o tyle operator OD... DO... jest na wszystkich pozycjach systemowo średnio akceptowalny: istotnie mniej od OKOŁO, ale istotnie bardziej od operatora MIĘDZY. Ten ostatni zresztą też nie jest całkowicie nieakceptowalny – na pewnych pozycjach jest on istotnie bardziej akceptowalny niż odpowiadający mu przyimek (por. (35)–(36)). Bardziej złożona jest kwestia łączącego się z grupami liczebnikowymi operatora PO, który jest stosunkowo wysoce akceptowalny, ale tylko na przyczasownikowych pozycjach mianownikowych i zapewne biernikowych. Wyniki niniejszych badań zgodne są więc z niebinarnymi podejściami do gramatyczności (np. Lau i in. 2017).

Po drugie, intrygująca pozostaje kwestia dystrybucji rozważanych przyimków. W wypadku łączącego się z miejscownikiem dystrybutywnego przyimka PO, jest on jednoznacznie akceptowalny na pozycji V+ACC i w mniejszym stopniu na pozycjach V+GEN i V+NOM. Podobna, ale bez takich różnic akceptowalności, jest dystrybucja przyimków OKOŁO i OD... DO... – są one w pełni akceptowalne na pozycjach V+NOM i V+ACC, a przez analogię do przyimka P_{loc} PO można też postulować ich akceptowalność na pozycjach V+GEN. W kontekście akceptowalności omawianych przyimków na przyczasownikowych pozycjach biernikowych i dopełniaczowych, zaskakująca jest ich nieakceptowalność – lub znacznie mniejsza akceptowalność – na odpowiednich pozycjach poprzyimkowych: jest ona szczególnie jaskrawa i jednoznaczna w wypadku PO, mniej jaskrawa ale także jednoznaczna w wypadku OD... DO..., oraz jednoznaczna na pozycjach biernikowych w wypadku OKOŁO. Próba wyjaśnienia tych faktów wykracza jednak poza zakres niniejszego artykułu.

Dodatek

Wraz z niniejszym artykułem udostępniamy arkusz kalkulacyjny w formacie Excel z surowymi danymi i wynikami ankiet. Arkusz zawiera trzy zakładki. Główne wyniki badań zawarte są w zakładce „Zdania testowane”. Kolumna A zawiera informacje o testowanej pozycji składniowej, B – słowo funkcyjne, C – jego interpretację. Właściwe zdanie jest w kolumnie D, uzyskane oceny w kolumnach od G, średnia tych ocen dla

zdania – w kolumnie F, a średnia dla grupy sześciu lub trzech zdań na danej pozycji – w kolumnie E.

Zdania podzielone są na ankiety. W pięciu ankietach testowane były po 72 zdania, a w szóstej – 36 zdań. Do każdej ankiety dodany był zestaw 72 tzw. „fillerów” – do każdej ankiety ten sam. W ramach każdej ankiety uczestnicy musieli więc ocenić w sumie 144 zdania (w wypadku jednej – 108 zdań). Zestaw fillerów znajduje się w zakładce „Fillery”. W zakładce „Instrukcja” znajduje się natomiast pełna treść instrukcji, jaką dostali badani.

Literatura

- Armstrong R. L., 1987, The midpoint on a five-point Likert-type scale, *Perceptual and Motor Skills* 64, s. 359–362.
- Bogusławski A., 1993, Polskie *po*- dystrybutywne i sprawa granic słowotwórstwa, *Zeszyty Naukowe — Prace Językoznawcze* 17–18, s. 61–68. Uniwersytet Gdański.
- Cowart W., 1997, *Experimental Syntax: Applying Objective Methods to Sentence Judgments*, Sage Publications, Thousand Oaks, CA.
- Derwojedowa M., 2011, *Grupy liczebnikowe we współczesnym języku polskim. Zarys opisu zależnościowego*, Uniwersytet Warszawski, Wydział Polonistyki, Warszawa.
- Franks S., 1995, *Parameters of Slavic Morphosyntax*, Oxford University Press, Nowy Jork.
- Grochowski M., 1997, *Wyrażenia funkcyjne. Studium leksykograficzne*, Wydawnictwo Instytutu Języka Polskiego PAN, Kraków.
- Grochowski M., 1998, *Okolo* als Vertreter der Klasse der adnumerativen Operatoren, [w:] *Funktionswörter im Polnischen*, red. M. Grochowski G. Hentschel, Bibliotheks- und Informationssystem der Universität Oldenburg, s. 99–117.
- Lau J. H., Clark A., Lappin S., 2017, Grammaticality, acceptability, and probability: A probabilistic view of linguistic knowledge, *Cognitive Science* 41, s. 1202–1241.
- Łojasiewicz A., 1979, O budowie wyrażen z przyimkiem *po* dystrybutywnym, *Polonica* V, s. 153–160.
- Przepiórkowski A., 2006, O dystrybutywnym *po* i liczebnikach jedynekowych, *Polonica* XXVI–XXVII, s. 171–178.
- Przepiórkowski A., 2010, Towards a Construction Grammar account of the distributive *po* in Polish, *Cognitive Studies / Études Cognitives* 10, s. 163–176.
- Przepiórkowski A., 2013, The syntax of distance distributivity in Polish: Preserving generalisations with weak heads, [w:] *Proceedings of the HPSG 2013 Conference*, red. S. Müller, CSLI Publications, Stanford, CA, s. 161–181.

Przepiórkowski A., Bańko M., Górski R. L., Lewandowska-Tomaszczyk B., red., 2012, Narodowy Korpus Języka Polskiego, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

Saloni Z., Świdziński M., 2001, Składnia współczesnego języka polskiego, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, piąte wydanie.

Streszczenie:

Niniejszy artykuł przedstawia wyniki badań ankietowych dotyczących dystrybucji przyimków i operatorów adnumeratywnych o kształtach *około*, *od... do...*, *po* oraz *między* na implikowanych przez czasowniki i przyimki pozycjach nominalnych. Wyniki te pokazują, że różny jest stopień akceptowalności operatorów adnumeratywnych OKOŁO (wysoce akceptowalne), OD... DO... (średnio akceptowalne) oraz MIĘDZY (akceptowalne tylko marginalnie), oraz potwierdzają akceptowalność dystrybutywnego operatora PO na pozycjach podmiotu i być może biernikowego dopełnienia bliższego. Ciekawa jest także dystrybucja przyimków OKOŁO, OD... DO... oraz PO, które w różnym stopniu akceptowalne są jedynie na przyczasownikowych pozycjach mianownikowych, biernikowych i dopełniaczowych.

Tytuł angielski:

On the distribution of synonymous prepositions and adnumeral operators in Polish

Streszczenie angielskie:

The article presents the results of questionnaire studies on the nominal – ad-verbal and post-prepositional – distribution of Polish prepositions and adnumeral operators of the form *około* ‘about’, *od... do...* ‘from... to...’, *po* ‘each’, and *między* ‘between’. These results demonstrate that adnominal operators OKOŁO, OD... DO... and MIĘDZY are acceptable to various degrees, from the highly acceptable OKOŁO, to at best marginally acceptable MIĘDZY. They also confirm the existence of the distributive operator PO, albeit limited to the positions of subject and, perhaps, accusative object. Also prepositions OKOŁO, OD... DO..., and PO are acceptable to various degrees and only on ad-verbal nominative, accusative and genitive positions.

19 października 2020, 11:09